

Tomáš Doseděl

Dana Hamplová: *Proč potřebujeme rodinu, práci a přátele. Štěstí ze sociologické perspektivy*

Praha: Fortuna Libri. 2015. 214 s. ISBN 978-80-732-1947-5

Od roku 2012 slavíme 20. březen jako Mezinárodní den štěstí. V rezoluci, jejímž prostřednictvím OSN nový svátek vyhlásila, se mimo jiné uvádí, že dosažení štěstí je základním úkolem člověka a usilování o štěstí má být univerzální aspirací všech lidských bytostí na Zemi. Rozhodně to není první pokus o politické prosazení práva na štěstí. Už americká Deklarace nezávislosti z roku 1776 považuje sledování osobního štěstí za základní lidské právo. Do současné americké ani české ústavy právo člověka na štěstí zatím neproniklo, v jednom z návrhů ústavy evropské se ale opět objevuje. Důležitost štěstí v politickém diskursu navíc dokresluje fakt, že oficiální hymnou Evropské unie je Óda na radost. Otázka štěstí se vine napříč mnoha lidovými moudrostmi, je námětem řady literárních i filmových děl. Problematika štěstí a životní spokojenosti je bezpochyby důležitou součástí lidských životů, a nemohla proto uniknout ani zájmu sociologů.

Jenže lze vůbec míru štěstí objektivně změřit nějakou vhodnou baterií otázek, aby se výsledná škála mohla stát předmětem vhodných analytických metod? Nebo je lepší analyzovat míru lidského štěstí spíše hloubkovými rozhovory a nezúčastněným pozorováním? Psychologové často používají metodu deníčků, do nichž si respondenti zaznamenávají všechny denní aktivity spolu s pocity, které při jejich vykonávání měli. Předpokládá se přitom, že z toho bude možné zjistit, kolik času respondent tráví činnostmi, které ho činí šťastnými, a jak velkou část dne se cítí subjektivně nešťastně. Ukazuje se ale, že záznamy tohoto druhu jsou silně zabarveny aktuálním rozpoložením respondentů a příliš nevypovídají o jejich dlouhodobých pocitech. Sociologové se proto raději explicitně ptají, do jaké míry jsou respondenti šťastní, a jak jsou celkově spokojeni se svým životem, přičemž odpovědi zaznamenávají na dostatečně dlouhé Likertově škále. Tyto dva koncepty je potřeba důsledně odlišovat; ukazuje se totiž, že je respondenti vnímají rozdílně. Na druhou stranu spolu pocit štěstí a životní spokojenost silně korelují; oddělenou analýzou obou těchto konceptů bychom měli docházet k velmi podobným výsledkům. Otázky týkající se subjektivního pocitu štěstí a spokojenosti s vlastním životem se objevují v řadě velkých sociologických šetření, mimo jiného i v *European Values Study (EVS)*, *European Social Survey (ESS)* a *International Social Survey Programme (ISSP)*.

Problematice štěstí a životní spokojenosti se věnuje i česká socioložka Dana Hamplová ve své knize *Proč potřebujeme rodinu, práci a přátele. Štěstí ze sociologické perspektivy*. Analyticky se přitom opírá zejména o data z výzkumu *European Social Survey* z let 2010 a 2012. Kde tato data nedostačují, používá výjimečně i výsledky z výzkumu *International*

Social Survey Programme z let 2011 a 2012. Ostatně, na obou výzkumech se Dana Hamplová jako zástupkyně České republiky podílí. Kromě sociologie štěstí se profesně věnuje sociologii stratifikace, sociologii rodiny a sociologii náboženství.

V úvodu knihy se autorka pokouší vymezit, co je podle různých přístupů považováno za štěstí. Pokud chceme o někom rozhodnout, do jaké míry je šťastný, můžeme porovnat jeho život s obecně uznávanými představami o tom, jak má vypadat „šťastný život“ (sem patří například dosažení určité formy rodinného života, dosažení určitých kariérních úspěchů apod.). Tento přístup ale hegemonicky vnucuje (většinou středostavovskou) představu výzkumníka o tom, co je štěstí. Jako lepší přístup se podle Hamplové ukazuje otázka zjišťující subjektivní pocit, tedy to, do jaké míry se respondenti cítí šťastní, přičemž přesné představy o tom, co to znamená „být šťastný“, ponecháme na respondentech samotných. Sociologickou důležitost štěstí ilustruje Hamplová na několika příkladech. Platí, že šťastnější lidé mají delší naději dožití, lepší zdravotní stav a širší vnímání reality. Není ale přitom jasné, kterým směrem v těchto případech působí kauzalita. Jsou lidé zdravější v důsledku toho, že jsou šťastní? Nebo jsou šťastní proto, že jsou zdravější? Je štěstí příčinou, nebo důsledkem zmíněných jevů? Tuto otázku nechává autorka nevyřešenou. Postupně provádí čtenáře jednotlivými sociálními jevy, u nichž předpokládá, že míru subjektivního štěstí a spokojenosti se životem ovlivňují.

Hned v následující kapitole například odpovídá na otázku, zda jsou Češi reptalové. Postupuje přitom tak, že srovnává průměrné hodnoty subjektivního pocitu štěstí a spokojenosti se životem napříč evropskými zeměmi. Ukazuje se, že „blbá nálada“, kterou kritizoval Václav Havel, je vlastní všem východoevropským zemím, protože obyvatelé zemí západoevropských jsou v průměru šťastnější a spokojenější. Východoevropská špatná nálada ale nevznikla v posledních letech; pohledem na data z let 2002 až 2012 Hamplová zjišťuje, že míra štěstí zůstává přibližně stejná, bez výraznějších výkyvů.

V další kapitole se pak dozvídáme, jak naše štěstí ovlivňuje práce. Ukazuje se, že lidé zaměstnaní jsou šťastnější než lidé nezaměstnaní, ovšem jen v případě, že se jedná o nezaměstnanost nedobrovolnou, tedy že člověk touží po práci. Zvláštní skupinou osob bez práce jsou ženy na rodičovské dovolené (počet mužů na rodičovské dovolené je zatím pravděpodobně příliš nízký, aby bylo možno jej zodpovědně statisticky analyzovat). Maminky pečující o dítě jsou sice o něco spokojenější než jejich zaměstnané kamarádky; pokud ale zopakujeme stejnou kontrolu s ohledem na existenci partnerského vztahu, rozdíly zmizí. Pravděpodobně tedy pocit štěstí způsobuje spíše přítomnost partnera, která je u žen na rodičovské dovolené častější, než rodičovská dovolená jako taková. Metodologicky zajímavou částí je připomenutí důležitosti pořadí otázek v dotazníku. Pokud se respondentů ptáme na spokojenost v zaměstnání, odpovídají pozitivněji, když dotazy připomínající jim všechny nepříjemné věci, které s sebou pracovní poměr přináší (např. nutnost pracovat v přesčasových hodinách), zařadíme až za tuto otázku.

Od práce není daleko k penězům, které, alespoň podle zjištění Dany Hamplové, v rozporu s lidovými moudry štěstí rozhodně zvyšují. Bohatší lidé jsou šťastnější než lidé chudí. Toto jednoznačné zjištění zpochybňuje tzv. Easterlinův paradox, podle kterého přinejmenším od konce 2. světové války všechny západní společnosti bohatnou, aniž by se průměrná míra štěstí nějak zásadně zvyšovala. K tomu existují dvě vysvětlení. Buď se lidé srovnávají

se svým sociálním okolím, a aby byli šťastní, potřebují být přinejmenším stejně bohatí jako jejich sousedé a přátelé, nebo se nově nabytému bohatství postupně přizpůsobí a šťastnějšími je činí spíše okamžitá změna než setrvalý vztah.

Zbývající tři kapitoly se věnují nemateriálním aspektům lidského života. Muži i ženy jsou nejšťastnější, pokud žijí v manželském svazku, a nejméně šťastní, pokud vedou single život. Dnes běžné nesezdané soužití je z hlediska pocitu štěstí přibližně na polovině cesty mezi těmito dvěma póly. Ukazuje se ale, že příslušníci jednotlivých pohlaví si ze svazků berou odlišné věci. Ženy jsou v manželství či kohabitaci šťastnější, protože jim přináší lepší materiální zabezpečení, které muži díky svým obecně vyšším příjmům zlepšit nepotřebují. Pocit štěstí u mužů zase zvyšuje přítomnost důvěrníka v podobě manželky, s níž mohou probírat osobní věci; ženy si díky svým bohatším sociálním vazbám často nachází důvěrníka i mimo partnerský svazek. Ke stejným zjištěním dospěla autorka i v případě vztahů s přáteli. Lidé, kteří udržují bohaté přátelské vazby, jsou obecně šťastnější; v dotaznících si často pochvalují, že mohou přátele využít jako důvěrníky. K získání vyššího pocitu štěstí pak přispívá i aktivní zapojení do spolků všeho druhu, v českém prostředí ale s výjimkou církve. Dana Hamplová vysvětluje, že v Česku se členství v církvi často omezuje pouze na docházku na bohoslužby, zatímco ve Spojených státech, odkud mnoho citovaných výzkumů pochází, mají církve více komunitní charakter. Zajímavý je také vliv narození dítěte na štěstí rodičů. U mužů potomek pocit štěstí z dlouhodobé perspektivy příliš nezvyšuje. U žen sice ano, zejména pokud je dítě v předškolním věku, ale pouze v případě současného partnerského vztahu. Dítě narozené matce nežijící ve společné domácnosti s partnerem její pocit štěstí naopak výrazně oslabuje, zatímco dítě narozené ve svazku je z hlediska pocitu štěstí pro ženu příjemným bonusem.

Knih *Proč potřebujeme rodinu, práci a přátele* je psána čtivou a širokému publiku přístupnou formou, což s sebou nese pozitiva i negativa. O štěstí ze sociologické perspektivy se z ní bez větších problémů poučí vyučující občanské výchovy i studující tohoto předmětu ve vyšších ročnících středních škol. Náhled na problematiku štěstí jistě uvítají i vysokoškolští studující humanitních a sociálně vědních oborů. Kniha může být užitečná osvěcencím politikům, kteří chtějí nekončící honbu za ekonomickým růstem doplnit snahou o dosažení většího štěstí svých voličů a voliček. Kvantitativně zaměřené sociologové na druhou stranu s nelibostí ponесou jistou jednoduchost provedených analýz. Autorka se většinou opírá jen o aritmetické průměry, frekvenční tabulky a procentní četnosti. Při použití tak robustních datových souborů je škoda, že ve větší míře nezapojila alespoň korelace nebo regresní modely.

Výsledný recept na štěstí je ale i přesto přesvědčivý a dal by se shrnout do následujících tří vět. Člověk bez ohledu na pohlaví potřebuje práci, ve které bude vydělávat dostatek peněz. Muži musí v partnerce či mezi kamarády najít důvěrníka pro sdílení osobních problémů. Ženy – pokud žijí v partnerském svazku, což vzhledem k vydělávání dostatku peněz přinejmenším kvůli svému štěstí nemusí, – by si měly pořídit aspoň jedno dítě.